

**ЗА НЯКОИ СЪЩЕСТВЕНИ ЕЛЕМЕНТИ
НА
ДОГОВОРА ЗА КОРАБНО АГЕНТИРАНЕ**

доц. Антон Грозданов
ВСУ „Черноризец Храбър“

Резюме: В статията се разглеждат някои съществени елементи на договора за корабно агентирание, разкриващи неговата *differentia specifica* като правна сделка. Обосновава се тезата, че договора не може да се прояви като фидуциарна сделка. Отделено е внимание и върху тълкуването на съдържанието на агентийното правоотношение, както и върху значението на обичая за неговото законосъобразно развитие.

Ключови думи: агент, обичай, мълчание

**ON CERTAIN SIGNIFICANT ELEMENTS OF THE SHIP AGENCY
AGREEMENT**

Summary: This article discusses some of the essential elements of a shipping contract that expose its *differentia specifica* as a commercial transaction. The argument that the contract cannot be a fiduciary transaction is justified. Attention is also paid to the interpretation of the content of the agency legal relationship as well as to the importance of custom for its lawful development.

Keywords: agent, custom, silence

При агентирането волята на страните е насочена към създаване на агентийно правоотношение, изразено в престация на услуги, свързани с корабоплаването, на което съответства насрещното задължение за възнаграждение.

Предмет на договора е извършването на „услуги по агентиране“ на кораби, като тези услуги се определят от кодекса като обичайни, т.е. такива, които дълголетната практика на морското корабоплаване превърнала се в традиция е утвърдила като необходими обикновено използвани с цел улеснение и съдействие на морския оборот.

По предмета си договорът за агентиране се различава от договора за поръчка, тъй като предмет на последния е извършването на една или няколко сделки. Агентът също може да сключва сделки, но наред с това той има право да извършва и други действия с правно значение, които нямат характер на сделки например получаване на актове от фискален, митнически, валутен, административен и друг характер.

Макар, че агентирането има за предмет престация на услуги, той се различава от договора за изработка. Това е така, защото предмет на изработката е изработването на нещо (предоставянето на трудов резултат) на свой риск при самостоятелност на изработващия, което липсва при агентийното правоотношение.

Услугите на агента на кораба нямат характер на трудов договор, защото агентът не престава работна сила за определена трудова функция нито е подчинен на характерната за трудовия договор трудова дисциплина. При

трудовия договор работникът или служителят трябва пръв да изпълни задължението си. Това е, защото поради естеството на престацията, която дължи, той пръв трябва да я извърши, за да започне изпълнението на трудовото правоотношение.¹

Следователно предмет на агентирането е постоянното или временното представителство и изпълнение в специфична област на действия (юридически и фактически), произтичащи от поръчката на съконтрагента.²

В повечето случаи приложимият закон не съдържа изрични указания за кръга на съществените условия на всеки вид договори. Този въпрос трябва да се решава чрез тълкуване на нормите на законодателството, което се прилага за даден договор, и чрез анализ на съдържанието на документите, които са били използвани от договарящите страни при сключването на договора.³

Отново от гледище на гражданскоправната доктрина съществените елементи на ДА са съгласието, предметът и основанието.

Предметът на ДА следва да се разглежда през призмата на правилото на чл. 26, ал.2 ЗЗД, според което при невъзможност на предмета, сделката е нищожна. За да бъде тя валидна, нейното съдържание трябва да го включва като свой съществен елемент.⁴

Предметът на ДА е неразривно свързан със съдържанието на престациите, до които породените от него права и задължения се отнасят. Липсата на предмет или невъзможността на предмета ще доведе до нищожност на ДА като правна сделка. Определянето на предмета на ДА не може да се ограничи с общото му наименование, а трябва да съдържа

¹ **Мръчков, В.** Трудово право. Осмо издание. С., 2012, с. 200.

² **Лазаров, Иван** и други. Цит. съч., с.316-317.

³ Така **Владимиров, И.** Цит. съч., с. 294.

⁴ **Василев, Л.** Цит. съч., с.264.

необходимата му характеристика.

За да бъде агентийната сделка недействителна, на общо основание е необходимо невъзможността или липсата на предмета да предхождат нейното сключване. Настъпилата след това невиновна невъзможност на предмета, т.е. на извършването (предоставянето) от агента на обичайни услуги в сферата на корабоплаването ще доведе до разваляне на договора по право (арг. чл. 89 ЗЗД, вр. чл.1, ал.2 КТК).

Във връзка с горното основание е непосредствената и типична за агентийната сделка правна цел, поради която страните по нея поемат задължения. Следователно липсата на основание ще повлече първоначална нищожност на ДА като каузална сделка.

Опирайки се на общите гражданскоправни принципи – при ДА следва да се отграничава основание му от мотива на страните да го сключат. Докато основание е непосредствената и типична цел, присъща на ДА, мотивът е психологическа подбуда, конкретния вътрешен стимул, който е подтикнал всяка от страните да сключи договора. В този смисъл мотивът при ДА като правна сделка е без значение за правото. Той не може да окаже никакво положително или негативно въздействие върху съдбата на агентийното правоотношение.

Вътрешната воля и изявената воля при ДА.

Централен елемент от фактическия състав на ДА са външните, обективирани волеизявления на корабоприетеля и на агента. В тази връзка и като изхождаме от гражданскоправната теория е необходимо да се подчертае, че тези волеизявления не могат да бъдат редуцирани нито към действителната вътрешна психологическа воля на авторите, нито само към нейното външно изявление. Заслужава подкрепа разбирането, че

противопоставянето между вътрешно преживяната воля и нейното външно проявление не може да бъде признато за научно издържано. Волята, схваната само като вътрешно преживяване на определено волево решение, сама по себе си не може да запълни фактическия състав на сделката. Тя си остава един вътрешен психологически процес. И изявлението само по себе си не може да породи окончателно и напълно съответните правни последици, ако не се опира на действителната воля да се извърши конкретната сделка.⁵

Възможно ли е ДА да се прояви като фидуциарна сделка?

Правните последици на тези сделки по волята на страните по тях надхвърлят правната цел, която те преследват. С тях се прехвърлят имуществени права, които приобретателят се задължава по-късно обратно да прехвърли на праводателя си.⁶

Фидуциарни са тези сделки, при които се прехвърля едно субективно право срещу задължение то да се върне при определени обстоятелства. Фидуциарната сделка е сделка на доверие и може да бъде само договорна.⁷

Фидуциарни се наричат сделките, при които страните за постигането на една ограничена цел извършат правна сделка, правният резултат от която надхвърля преследваната цел.⁸

ДА е самостоятелен – сключва се за предоставяне на специфични престации в сферата на корабоплаването, т.е. за извършване на конкретни действия, за които са необходими специални знания.

Второ, сключването на договора се извършва между търговци.

⁵ **Василев, Л.** Цит. съч., с.250

⁶ **Павлова, М.** Гражданско право. Обща част. С., 2002, с.471.

⁷ **Таджер, В.** Гражданско право на НРБ. Обща част – дял II. С., 2001, с.407.

⁸ **Василев, Л.** Цит. съч., с.254.

Трето, договорът е сделка с оглед на личните качества на агента.

От горното се налага извода, че както от теоретична така и от практическа гледна точка не е възможно ДА да се прояви като фидуциарна сделка.

Въпросът за свободата при сключване на ДА.

Този въпрос от гледна точка на изследваната двустранна правна сделка следва да се разглежда в светлината на чл.9 ЗЗД. Което означава, че и тук съдържанието на ДА ще се определя по негативен начин, т.е. чрез установяване на граници от закона и от добрите нрави, вън от които страните не могат да излизат и позитивно – чрез установяване на предписания, с които страните трябва да се съобразяват при сключване на договора.⁹

Това е общата постановка на въпроса.

Специалният закон (КТК) ограничава страните при сключване на ДА от гледна точка на съдържанието му. Те не могат да се споразумеят за извършване на действия, извън посочените от закона (арг. чл.2). Ако това се случи ще сме изправени пред друг договор, различен от ДА – например пред договор за влачене. При него притежателят на влекач или тласкач се задължава да извърши провлачване на друг кораб на определено разстояние или да извърши маневра срещу възнаграждение (чл.231, ал.1 КТК).

Освен това налице е и ограничаване на договорната свобода от гледище на субектите (страните) по договора. Не може корабоприетелят да сключи ДА с лице, което не притежава такава професионална компетентност или с юридическо лице (търговец), чийто предмет на дейност не включва предоставянето на агентийни услуги.

Договорната автономия на волята при агентирането има и

⁹ Василев, Л. Цит. съч., с. 251.

пространствено ограничение. Не може агентийните услуги да се предоставят по силата на договора извън определено пристанище. В тази връзка ми се струва, че редакцията на определителната норма на ДА е твърде подвеждаща по отношение на използваната дума „територия“. Не става ясно – за каква или за чия територия става дума – за котвена стоянка (рейд); за територията на съответното населено място, която включва и съответното пристанище и т.н. В тази връзка възниква въпросът – какви са пространствените граници на агентийното правоотношение? Териториалната представителна власт на агента се характеризира с това, че той е един от представителите на корабоприетеля - „земно“ лице, действащо на сушата. От друга страна агентът осигурява услуги за експлоатация на кораб при превоз на товари по море в пространствените граници на едно пристанище или пристанищна територия. Действията на агента могат да се осъществяват само в едно пристанище или в няколко пристанища (територия).¹⁰

На следващо възниква и въпросът относно допустимостта за изявяване на волята при ДА чрез конклюдентни действия.

Считам, че изявяването на воля чрез конклюдентни действия на една от страните по ДА е възможно. Така например, ако договърът е сключен за определен срок (в практиката това е рядка хипотеза) и след неговото изтичане агентът продължава да предоставя агентийни услуги относно други кораби на корабоприетеля с негово знание и непротивопоставяне, ще се приеме, че те са постигнали съгласие да продължат агентирането за неопределен срок. До такъв резултат ще бъде възможно да се достигне дори, когато страните са постигнали съгласие да „облекат“ в писмена форма волеизявленията си – включително и тези относно продължаването на договора след изтичане на неговия срок.

¹⁰ Коментар на КТМ, с.315.

Въпросът за мълчанието при ДА.

ДА е търговска сделка. В КТК не се съдържа изрична уредба на хипотезата, при която е налице мълчание, т.е. липса на волеизявление.

Ако например корабоприитежателят по действащ ДА отправи предложение до агента, с което му предлага да допълнят съдържанието на договора като предвидят възможност за агента да съставя и подписва коносаменти и последният замълчи – ще се счита ли в този случай, че агентът е съгласен с предложението. Отговорът на този въпрос зависи от спецификата на конкретния случай. На основание чл.1, ал.2 КТК следва да се приложи общият ТЗ. Мълчанието на агента, когато той се намира в трайни търговски отношения с корабоприитежателя следва да се приеме за съгласие с направеното предложение. Трайният характер на отношенията в случая ще изключи необходимостта от отговор в определен срок от страна на агента. В този случай мълчанието ще се счита за съгласие и съобразно с това ще настъпят правните последици от поведението му. Издаването на коносамент от негова страна ще породи правни последици в отношенията между превозвача и получателя на товара. Нещо повече, ако коносаментът изрично възпроизвежда превозните условия на чартъра или препраща към тях – той ще повлече действия на превозния договор и по отношение на трето, неучастващо лице – получателя на товара. Тогава тежестта да докаже настъпването на предпоставките при евентуален спор за презумпцията „мълчанието се счита за съгласие“ ще тежи върху страната, която се позовава на нея (чл.154 ГПК) - разбира се до този правен резултат ще се стигне при условие, че е приложим българския закон, или когато характерната престация е свързана с прилагане на националното законодателство. Този извод кореспондира с един от принципите в международното частно право - принципа на най-тясната

връзка. Когато сме изправени пред липса на избор на приложим закон приложение ще намери чл.2, ал.1 КМЧП, според който частноправните отношения с международен елемент се уреждат от правото на държавата, с която те се намират в най-тясна връзка.

По силата на чл.94, ал.1 КМЧП когато страните не са избрали приложимото право, прилага се правото на държавата, с която договорът е в най-тясна връзка.

Предполага се, че договорът е в най-тясна връзка с държавата, в която страната, която трябва да изпълни характерната престация, е имала своето обичайно местопребиваване или главно управление към момента на сключване на договора (чл.94, ал.2 КМЧП). В случаите, когато договорът е сключен в изпълнение на занятието или професионалната дейност на тази страна влиза в сила предположението, че той е в най-тясна връзка с държавата, на чиято територия се намира нейното основно място на дейност. Ако местоизпълнението е различно от основното място на дейност на страната, предполага се, че договорът е в най-тясна връзка с държавата, на чиято територия в момента на сключване на договора се намира мястото на дейност, в което се осъществява изпълнението.

Подобна е концепцията, развита в Регламент № 593/2008 на Европейския парламент и на Съвета от 17 юни 2008 г. относно приложимото право към договорни задължения.¹¹ И тъй като съобразно чл.288 ДФЕС регламентът има общо приложение, той обвързва в своята цялост и е пряко приложим в Република България. Резултатът е, че той дерогира съответните разпоредби от част трета на КМЧП и преди всичко глава десета в случаите, при които се изпълнени предпоставките за неговото прилагане.

¹¹ Официален вестник на Европейския съюз, Серия L, бр. 177 от 4 юли 2008 г., с. 6. По-нататък се означава като „Регламент“.

Съгласно чл.4, т.1, б. „б“ от Регламента доколкото приложимото право към договора не е било избрано в съответствие с чл.3, и без да се засягат разпоредбите на членове от 5 до 8, договора за предоставяне на услуги се урежда от правото на държавата, където е обичайното местопребиваване на доставчика на услугата.

Тълкуване на ДА

Уговорките в ДА понякога се изработват недостатъчно пълно и ясно. В някои случаи между еднородни по съдържание или свързаните помежду им уговорки в договора, ситуирани в различни негови раздели, има несъгласуваност. От изясняване се нуждаят и някои търговски термини, използвани в ДА.

За определяне действителното съдържание на правата и задълженията на страните е необходимо тълкуване на уговорките в ДА. За тази цел е нужно да се направи обстоен и коректен анализ на всички условия на сключения договор, отнасящи се за възникналия въпрос, и разкриване върху тази основа чрез тълкуване на действителното съдържание на съгласието между страните.

На прилагане в тази връзка ще подлежи чл. 20 ЗЗД. Действителната обща воля на корабоприетеля и агента може да бъде разкрита, когато употребените в договора думи се разбират в изричното им и буквално значение. Такъв подход, който е необходима обща предпоставка за правилното разбиране на уговорките в договора, е общоприет във външнотърговската практика.¹²

ДА е единен правен документ. Между клаузите му съществува взаимно връзка и обусловеност. Понякога такъв договор се сключва след

¹² **Владимиров, И.** Цит. съч., с.296.

продължителни преговори. В техните рамки двете страни, за да постигнат съгласие, извършват балансиране на отделните уговорки. Съобразно общите правила недопустимо е тълкуването на договора върху основата на отделни негови уговорки, без да се държи сметка за съдържанието на всички други уговорки в него.

При тълкуването на ДА е допустимо използването на общопризнатите правни принципи от общ характер, както и до общопризнатите принципи на тълкуване. Несъмнено към тях ще се отнасят правилата, че последващото съгласие между страните по едни и същ въпрос отменя предходното, а специалните уговорки, предвиждащи изключение от общите правила, не подлежат на разширително (екстензивно) тълкуване.

Българската правна система, за разлика от системата на общото право не допуска тълкуване от гледище на критерия разумност, когато условията на договора са недостатъчно ясни и пълни.

При прилагането и тълкуването на ДА страните могат да срещнат трудности, когато е подписан на два езика – например на български и на испански езици. Двата текста в този случай ще се считат имащи еднаква сила. Въпреки това при сверяването на българския и на испанския текст на договора – между тях са възможни отделни разминавания или противоречия, предизвикани от езикови особености или от различното значение на използваните търговски и други термини. По тези съображения е препоръчително на практика подписването на ДА на един език, който да е приемлив за двете страни (в практиката договорът се сключва на английски език).

Значение и приложимост на обичая към отношенията по ДА.

По правило обичаят заема относително висок дял в областта на

морското търговско право. В този подотрасъл на правото той съдържа важни правни норми. Търговските обичаи са прогласени с чл.288 ТЗ за субсидиарен източник на търговското право, по специално за търговските сделки. По ред на приложение те идват след разпоредбите на гражданското законодателство. Търговските обичаи стават приложими за неуредените в търговското законодателство положения за търговските сделки, когато има непълнота и в гражданските закони.

Правният обичай се характеризира с партикуларизъм. Това важи и за морският търговски обичай. Ако има различия в морските търговски обичаи, прилагат се обичаите по местоизпълнението на търговските сделки – чл.288, второто изречение на ТЗ.

Значението на обичая като източник на право е признато в Закона за международния търговски арбитраж (чл.38, ал.3). Вменено е в задължение на арбитражния съд във всички случаи да прилага условията на договора и да взема предвид търговските обичаи.

И в областта на търговско корабоплаване обичаите са обективно право, което подлежи на прилагане от участниците в правоотношенията и от съдилищата. Но съдът или арбитражът, който е длъжен да познава закона, няма такова задължение по отношение на обичая. Страната по ДА, която се позовава на обичай, трябва да докаже неговото съдържание. Ако обаче съдът и арбитражът знае обичая, ще го приложи, без да чака заинтересуваната страна да му го докаже.

От гледна точка на вътрешния оборот голяма е ролята на Българската търговско-промишлена палата в София и на регионалните търговско-промишлени палати за установяване и систематизиране на обичаите, които засягат дейността на търговците, в т.ч. и страните по ДА. Известно е, че една от задачите, предвидени в уставите на тези организации, е да свидетелстват за

търговските, пристанищните и други обичаи.